

2022 metais pažymimas Lietuvos universiteto, 1930 metais gavusio Vytauto Didžiojo vardą, atidarymo Kaune, tuometės Lietuvos laikinojoje sostinėje, 100-metis. Tai buvo pirmoji valstybinė, lietuvių kalba funkcionuojanti mokslo tyrimų ir universitetinių studijų įstaiga. Per beveik dvidešimt savo veiklos metų I Lietuvos Respublikoje ji savo šaliai ir pasauliui įrodė, kad lietuviai yra pajėgūs būti savarankiška, civilizaciniu požiūriu visaverte, kalbine kultūrine bendrija, sykiu ir politine nacija ar jos branduoliu – autonominiu geopolitikos subjektu. Žvelgiant retrospektyviai, institucinės genezės ir konkrečios kultūrinės misijos požiūriu ši įstaiga laikytina pirmuoju kertiniu visos šiuolaikinės Lietuvos mokslo ir studijų sistemos akmeniu.

Tačiau dabartinės Lietuvos mentalitete vyrauja nuostata, kad pirmojo kertinio akmens statusas Lietuvos mokslo ir studijų sistemoje istoriniu požiūriu priklauso Vilniaus universitetui. Nors institucinės genezės požiūriu dabartinio Vilniaus universiteto pradžia – tai 1939 metų pabaiga ir 1940-ieji, kai į *de facto* uždaryto lenkiško valstybinio Stepono Batoro universiteto materialinę bazę, kurios didelę dalį sudarė senojo Vilniaus universiteto kultūrinis palikimas, iš Kauno buvo perkelti trys Vytauto Didžiojo universiteto fakultetai. Taigi nesuvokiama, kad apie Vilniaus universiteto istorijos vientisumą galima kalbėti ne nepertraukiamos (ir neva atkuriamos) institucinės raidos, bet kitu požiūriu, kurio pagrindą sudaro istorinės kultūrinės tapatybės puoselėjimo universitetinės veiklos Vilniuje kultūrinis palikimas. Turbūt todėl ir 100-mečio sukaktis nuo pirmosios lietuviškos alma mater atidarymo Lietuvoje minėta ne kaip nacionaliniu mastu reikšmingas jubiliejus, o kaip trijų Kauno universitetinių aukštųjų mokyklų, tikrais ar menamais instituciniais ryšiais susijusių su pirmąja lietuviška alma mater, įstaigų jubiliejus.

Jubiliejus pažymėtas nepranokstama proginių renginių gausa, kurią sunku būtų sudėlioti į daugiau ar mažiau reikšmingus, išliekamąją vertę turinčius ir įsimintinus atminties ženklus. Šiuo „Darbų ir dienų“ numeriu, baigtu rengti pačioje metu

pabaigoje, nesiekiamo aprėpti visų jubiliejinių metų, o tiksliai sudėlioti akcentus ir paryškinti svarbiausius Vytauto Didžiojo universiteto istorijos kūrėjus bei dalyvius – žmones, jų darbus ir idėjas. 78-asis „Darbų ir dienų“ numeris yra skiriamas tematikai, kurios didžioji dalis vienaip ar kitaip susijusi su Lietuvos universiteto, vėliau pervadinto Vytauto Didžiojo vardu, 100-mečio sukaktimi.

Numeris pradedamas filosofijos ir mokslo istorijos žinovo Mykolo Drungos tekstu, parengtu pagal pranešimą, skaitytą VDU Pasaulio lietuvių universiteto simpoziume, vykusiame 2022 metų spalio 27–29 dienomis Kaune. Jame svarstomą problemą, šių eilučių autorių akimis, galima įvardyti taip, kaip ji įvardyta šio įvadinio teksto pavadinime. Ne institucija pati savaime ar formalus jos gyvavimo laikas, bet su ja siejamos garsios asmenybės, straipsnio autoriaus pavadinimo „šviesuliais“, lemia konotacijas, siejamas su jos vardu. Marija Gimbutienė, Antanas Salys, Pranas Skardžius, Petras Jonikas, Antanas Klimas, Alfred Senn, Algirdas Julius Greimas ir Algirdas Avižienis, jų gyvenimas už Atlanto ir nuopelnai Lietuvos istorijai, lietuvių kalbai ir kultūrai, bet labiausiai tai, kuo jie praturtino pasaulio mokslus ar net pakeitė jų kryptį. Visi jie pristatomi pagyvinti ir sušildyti Mykolo Drungos prisiminimų, tai daro šį tekstą ypatingą ir nepakartojamą.

Greta publikuojamas Vytauto Didžiojo universiteto archyvaro ir istorijos tyrinėtojo Kęstučio Raškausko straipsnis, kuriame bandoma šiek tiek kitaip nei ligšiolinėje istoriografijoje charakterizuoti Lietuvos universiteto mokslo personalą ir jo kūrybinį palikimą. Formaliai vertinant šis darbas galėtų būti priskiriamas archyvinių šaltinių publikacijai, tačiau archyvinio palikimo, šiuo metu išblaškyto aštuoniuose atminties saugyklose, apibendrinimo lygis ir dėmesys asmenybėms ištrina įprastinės publikacijos kaip žanro ribas. Be to, pristatomame sąvade asmenys, jų bylos bei publikuoti mokslo darbai sujungiami į visumą, taip generuojant asmenines bibliografijas. Šis sąvadas ar suvestinė bibliografija yra trejų metų kruopštaus darbo rezultatas. Šis darbas, papildytas nuorodomis į skaitmenizuotus tekstus ir paskelbtas viešai, įgis pridėtinę vertę ir neabejotinai duos pradžią tolesniems tyrinėjimams.

„Polemikos“ skiltyje skelbiamas dar vienas nenusakomo žanro Mykolo Drungos straipsnis, kuriame ne tik recenzuojama Igno Staškevičiaus knyga „Pasaulis jų akimis: pokalbiai iš esmės“ – interviu su Lietuvos ir pasaulio intelektualais jų pasirinktomis pačiomis įvairiausiomis temomis, bet ir iš filosofinės perspektyvos diskutuojama su knygos autoriumi bei jo pašnekovais esminiais Visatos ir žmogaus egzistavimo klausimais.

78-ajame numeryje publikuojamos trys recenzijos. Istorikė, Vytauto Didžiojo universiteto absolventė, dirbanti Čekijoje, Halina Beresnevičiūtė-Nosálová apžvelgia naujausią istoriko ir viešosios politikos bei valdymo analitiko Sauliaus Pivoro monografiją „Virtus Lituana: politinė mintis Simono Daukanto istoriografijoje“.

Beje, Simoną Daukantą, tyrimo objektą, galima laikyti ir lietuvių kalba funkcionuojančios aukštosios mokyklos idėjos pradininku. Istorikas Kastytis Antanaitis, aptardamas Antano Kulakausko šiemet pasirodžiusią knygą „Pirmoji lietuviška alma mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija“, pagrindinį dėmesį sutelkia į akademinės autonomijos padėties charakteristiką. O sociologas Dainius Genys pristatydamas naujausią žymaus bei itin produktyvaus istoriko Egidijaus Aleksandravičiaus studiją „Spalvos ir juostos: lietuvių akademinės skautijos istorija 1924–2024“ išryškina ir jos svarbą sociologijos mokslui.

„Kronikos“ skyrelyje aptariama penktoji garsiam europinio masto intelektualui Leonidui Donskiui (1962–2016) skirta konferencija ir pristatoma naujai įsteigto Skaitmeninių išteklių ir tarpdisciplininių tyrimų instituto priešistorė, siekianti pirmuosius atkurtojo universiteto metus. Numeryje taip pat skelbiamas neseniai mirusio Vytauto Didžiojo universiteto bendruomenės nario, kibernetikos ir informatikos specialisto, vieno iš pagrindinių Vytauto Didžiojo universiteto atkūrimo organizatorių bei vadovų, ilgamečio rektoriaus Vytauto Kaminsko (1946–2022) nekrologas, parašytas jo kolegos ir bendražygio pirmojo atkurto Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus Algirdo Avižienio.

Prof. Rūta Petrauskaitė,
žurnalo „Darbai ir dienos“ vyriausioji redaktorė

Prof. Antanas Kulakauskas,
žurnalo „Darbai ir dienos“ redakcinės kolegijos narys,
78 numerio koredaktorius